

LEKSYKA OSMAŃSKOTURECKA
W POSTMODERNISTYCZNEJ PROZIE TURECKIEJ.
ANALIZA NA PODSTAWIE WYBRANYCH POWIEŚCI
Z POCZĄTKU XXI WIEKU

ABSTRACT: The aim of the present paper is to analyse a tendency shared by some contemporary Turkish post-modern novelists, which lies in the use of Ottoman Turkish vocabulary in their literary works. Today, this is largely regarded as old fashioned language and it is not commonly used by Turkish writers. This is directly connected with the fact that knowledge of the Ottoman Turkish words is limited and it continues to decline. In this article I will depict reasons for the renewed popularity of the language of the Ottoman predecessors as well as methods of its introduction into modern Turkish language. The basis for my considerations will be a novel by İhsan Oktay Anar entitled *Suskunlar* and two novels by Elif Şafak, entitled *Mahrem* and *Araf*.

KEYWORDS: Turkish, Ottoman, language, prose, novel, lexicography, İhsan Oktay Anar, Elif Şafak

Celem niniejszego artykułu jest przeanalizowanie tendencji panującej wśród części współczesnych tureckich powieściopisarzy postmodernistycznych, która polega na używaniu w dziełach literackich słownictwa osmańskotureckiego. W obecnych czasach jest ono w dużej mierze uznawane za przestarzałe i nie jest powszechnie stosowane przez literatów tureckich. Związane jest to bezpośrednio z faktem, że stopień znajomości osmanizmów wśród czytelników, szczególnie tych należących do młodszych pokoleń, jest niewielki i ma tendencję malejącą¹. W artykule przedstawię przyczyny ponownej popularności języka osmańskich przodków, jak i metody wprowadzania go do współczesnej turecczyny. Podstawę dla rozważań będą stanowiły powieść *Suskunlar*, autorstwa İhsana Oktaya Anara (Anar 2012) oraz dwie powieści Elif Şafak zatytułowane *Mahrem* (Şafak 2006) i *Araf* (Şafak 2004)².

ROZWÓJ JĘZYKA TURECKIEGO OD TANZIMATU DO CZASÓW WSPÓŁCZESNYCH

Początek rozwoju powieści tureckiej, datowany na drugą połowę XIX wieku, jest bezpośrednio powiązany z chęcią odrzucenia przez ówczesnych pisarzy wzorców literatury osmańskiej i zamiarem poszukiwania inspiracji w kulturze i literaturze tworzonej na zachodzie Europy, głównie we Francji. Inteligencja turecka, stopniowo rezygnując z zakorzenionych w Imperium Osmańskim tradycyjnych gatunków literackich na rzecz uważanej za nowoczesną i postępową prozy w stylu europejskim, odczuwała także potrzebę zmiany dotychczasowego języka literackiego – osmańszczyzny, która była przesycona

¹ W ostatnich latach jest widoczny wzrost zainteresowania osmańszczyzną, która wykładana jest na różnorakich kursach, a także w liceach zawodowych kształcących przyszłych imamów (tur. *İmam hatip liseleri*).

² Powieść została wydana w Polsce pod tym samym tytułem przez Wydawnictwo Znak.

arabsko-perskimi konstrukcjami gramatycznymi oraz słownictwem niezrozumiałym dla większości społeczeństwa tureckiego.

Początków procesu wypierania osmańszczyzny jako języka literatury tureckiej możemy doszukiwać się już w drugiej połowie XIX wieku, między innymi w twórczości Ahmeta Mithata Efendiego³, który wprowadzał w swoich dziełach elementy potocznego języka tureckiego⁴ lub w wierszach Mehmeta Emina Yurdakula⁵ opublikowanych w zbiorze *Türkçe Şiirleri* („Wiersze w języku tureckim”), wydanych w 1897 roku w Salonikach (Płaskowicka-Rymkiewicz, Borzęcka i in. 1971, s. 201), napisanych w dużym stopniu czystą turezczyzną (tur. *Öztürkçe*). Jednak brak było wśród literatów jasności co do kierunku, w jakim język miał ewoluować. W dyskusji dotyczącej jego przyszłości głos zabierała większość ówczesnych intelektualistów, między innymi İbrahim Şinasi, Namık Kemal czy Ziya Paşa⁶, którzy w artykułach prasowych nawołujących do powrotu do tureckiego zrozumiałego przez lud, wciąż używali języka o wysokim rejestrze, przesyconego pożyczkami arabsko-perskimi⁷. Tylko w taki sposób potrafili wyrazić swoje myśli. W 1908 roku powstało *Türk Derneği*⁸ („Stowarzyszenie Tureckie”), którego jednym z celów było znalezienie sposobu na zbliżenie języka elit do języka używanego przez większość społeczeństwa poprzez oczyszczenie go z zapożyczeń. Część z członków uważała, że słownictwo obce należy zastąpić odpowiednikami rodzimymi, kolejna grupa zalecała tworzenie nowych wyrazów przy użyciu regularnych przyrostków tureckich oraz pozostawienie powszechnie znanych słów arabsko-perskich, trzecia zaś uważała ponadto, że do tworzenia neologizmów powinno się używać przyrostków z innych języków turkijskich. Debata nad kierunkiem rozwoju języka, toczona w drugiej połowie XIX wieku i na początku wieku XX, choć nie doprowadziła do ustalenia jednoznacznych wniosków, przyniosła wyraźne efekty. U schyłku istnienia Imperium Osmańskiego większość pisarzy w sposób świadomy starała się unikać arabsko-perskich konstrukcji gramatycznych i pisać w miarę możliwości w sposób zrozumiały dla ogółu. Nie uważali jednakże, że turecki mógłby funkcjonować bez warstwy leksykalnej pochodzącej z języka arabskiego i perskiego, która przez sześć wieków głęboko zakorzeniła się w języku literackim (Lewis 2010, s. 19–26).

Szeroko zakrojone oczyszczanie języka zostało przeprowadzone dopiero po utworzeniu Republiki Tureckiej w 1923 roku. Jednym z głównych celów Mustafy Kemala

³ Ahmet Mithat Efendi (1844–1912) był znanym osmańskim publicystą i bardzo płodnym pisarzem, tworzącym w drugiej połowie XIX wieku.

⁴ Ahmet Mithat Efendi był zagorzałym zwolennikiem uproszczenia języka literackiego. Zachęcał elity osmańskie do powrotu na łono rodzimego języka tureckiego, a lud turecki uważał za „naród bez języka” (tur. *dilsiz olan Türk milleti*), który musi na nowo odkryć swój język narodowy. Zob. Argunşah 2012, s. 2.

⁵ Mehmet Emin Yurdakul (1869–1944) był tureckim poetą i politykiem, głoszącym idee patriotyczne i wychwalającym chlubną przeszłość narodu tureckiego.

⁶ İbrahim Şinasi (1826–1871) był poetą, publicystą, tłumaczem, zagorzałym zwolennikiem reformy języka – wywarł znaczny wpływ na kolejne pokolenia tureckich poetów; Namık Kemal (1840–1888) uznawany jest za jednego z najwybitniejszych pisarzy epoki tanzimatu, był działaczem politycznym, dziennikarzem i zwolennikiem reform; z kolei Ziya Paşa (1829–1880) był intelektualistą, poetą i politykiem, razem z İbrahimem Şinasim i Namikiem Kemalem przynależał do Stowarzyszenia Młodych Osmanów.

⁷ Przykłady artykułów prasowych poruszających tę tematykę i używanego w nich języka podał Levend 1960, s. 113–122.

⁸ Członkami *Türk Derneği* (1908–1912) byli m.in. Necib Asım Yazıksız, wspomniany już Ahmet Mithat Efendi, Emrullah Efendi i Veled Çelebi İzbudak. Zob. Üstel 2017, s. 15–34.

Atatürka, pierwszego prezydenta Republiki, było przekształcenie społeczeństwa tureckiego w naród nowoczesny, posiadający własną tożsamość narodową i własny język. Uważał, że jedynym sposobem, aby osiągnąć te założenia, było odrzucenie przestarzałych doktryn i pojęć, które uniemożliwiały rozwój społeczny. Jednym z takich anachronizmów był według niego ówczesny język, bezpośrednio związany z kulturą osmańską, przez wieki będący oficjalnym środkiem komunikacji używanym w Imperium. Natomiast nośnikiem kultury i wartości narodowych powinien być według niego język oparty na rodzimych wzorcach, będący zrozumiałym dla mieszkańców zarówno Stambułu, jak i anatolijskiej wsi (Korkmaz 1995, s. 930–931). Należało zatem zreformować język tak, aby jego użytkownicy mogli wypowiedzieć się w nim we wszystkich dziedzinach – kulturze, technice, nauce, filozofii czy też literaturze – korzystając z rdzennej, tureckiej terminologii, która powinna rozwijać się naturalnie wraz z rozwojem języka⁹.

Istotnym krokiem rewolucji językowej była zmiana alfabetu z arabskiego na łaćniński, przeprowadzona w 1928 roku, która grubą kreską oddzieliła przyszłe pokolenia od literatury wydawanej w okresie przed reformą alfabetu. Zmiana pisma była wówczas uznawana za jeden z istotnych sposobów przybliżenia Turcji do społeczeństw europejskich, włączenia narodu tureckiego do zachodniego kręgu kulturowego, a jednocześnie była próbą oddalenia go od kręgu kultury muzułmańskiej. Następnie w roku 1932, z inicjatywy Kemala Atatürka, rozpoczął działalność Instytut Języka Tureckiego (tur. Türk Dil Kurumu), który był głównym organem przeprowadzającym zakrojoną na szeroką skalę reformę języka¹⁰, mającą na celu zastąpienie obcego słownictwa tym rdzennie tureckim. Jak zauważa Lewis, reforma była przeprowadzana na niespotykaną dotychczas skalę, w sposób konsekwentny usuwając wyrazy zapożyczone z języka arabskiego i perskiego, a w ich miejsce tworząc derywaty od tureckich rdzeni. Na przestrzeni kolejnych dziesięcioleci język zmienił się do tego stopnia, że *Nutuk*, słynne trzydziestosześciodzinne przemówienie Mustafy Kemala Atatürka opublikowane w 1934 roku, przestało być zrozumiałe dla młodego pokolenia i musiało zostać w roku 1963 ponownie zredagowane i „przetłumaczone” na ówczesny język turecki¹¹. Powyższe zmiany miały swoje odzwierciedlenie w języku prozy tureckiej, który stopniowo ulegał oczyszczeniu i zbliżeniu do języka mówionego, używanego przez naród.

Nie był to jednakże proces równomierny. Analizując powieści wydane w latach trzydziestych i czterdziestych XX wieku, możemy dostrzec duże rozbieżności w stopniu nasycenia języka słownictwem osmańskotureckim. Przykładowo powieść *Yaban* („Obcy”) Yakuba Kadri Karaosmanoğlu¹², opublikowana w 1936 roku, jest trudna w odbiorze dla współczesnego czytelnika ze względu na XIX-wieczny charakter języka. Natomiast zbiór opowiadań autorstwa Saita Faika Abasiyanika¹³ pod tytułem *Semaver* („Samowar”), wydany w tym samym roku, jest napisany w przeważającym stopniu czystą turecczyzną.

⁹ W języku osmańskotureckim nazewnictwo fachowe było w pełni zapożyczone z języka arabskiego i perskiego, nie istniały odpowiedniki tureckie. O próbach stworzenia tureckiej terminologii naukowej i specjalistycznej, zob. Lewis 2010, s. 124–132; por. Korkmaz 2003, s. 299–302.

¹⁰ Po turecku *dil devrimi* to dosł. ‘rewolucja językowa’ – termin turecki trafnie opisuje zmiany, które zaszły w języku w ciągu kolejnych lat.

¹¹ Kolejna zaktualizowana wersja przemowy Atatürka ukazała się w roku 1986, zob. Lewis 2010, s. 1–4.

¹² Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889–1974) był znanym i cenionym pisarzem tureckim, zasłynął powieściami takimi jak *Nur Baba*, *Kıralık Konak* („Willa na wynajem”) czy *Yaban* („Obcy”).

¹³ Sait Faik Abasiyanik (1906–1954) – pisarz turecki, który jest znany przede wszystkim jako autor nowatorskich opowiadań, uznawanych za punkt zwrotny w literaturze tureckiej.

Różnice te w pewnym stopniu wynikają z faktu, iż powyżsi autorzy reprezentowali różne pokolenia pisarzy. Ten pierwszy, urodzony w 1889 roku, rozpoczął swoją twórczość literacką w ugrupowaniu *Fecr-i Âti* („Świt Przyszłości”), pisząc w 1909 roku sztukę *Nirvana*. Z kolei ten drugi, urodzony w 1906 roku, zaczął karierę pisarską już w czasach niepodległej Turcji, w latach trzydziestych XX wieku. Kolejną istotną kwestią była oczywiście osobista postawa językowa literatów. Należy zwrócić uwagę na fakt, że Ömer Seyfettin, autor opublikowanego w 1911 roku artykułu *Yeni Lisan* („Nowy język”), zachęcającego do reformy języka tureckiego, jeszcze przed nastaniem Republiki pisał opowiadania językiem prostym i zrozumiałym dla tureckiego odbiorcy, ograniczając użycie osmanizmów do niezbędnego minimum (Płaskowicka-Rymkiewicz, Borzęcka i in. 1971, s. 203–207).

Na przemianę języka literackiego w latach czterdziestych, pięćdziesiątych i sześćdziesiątych miał także wpływ fakt, że powieść turecka przestała być gatunkiem ekskluzywnym, uprawianym wyłącznie przez elity. Młode pokolenie pisarzy wywodziło się także z niższych klas społecznych zamieszkujących miasta oraz tereny wiejskie, między innymi dzięki powstaniu Instytutów Wiejskich (tur. Köy Enstitüleri), w których nauki pobierali niektórzy pisarze nowego pokolenia (Płaskowicka-Rymkiewicz, Borzęcka i in. 1971, s. 211–231). Na niespotykaną dotąd skalę zaczęto wprowadzać do prozy elementy języka potocznego. Dobrym przykładem są powieści Orhana Kemal¹⁴, używającego w dialogach żywego języka wziętego wprost z tureckiej ulicy¹⁵. Język literacki odzwierciedlał zmiany wprowadzone przez reformę Mustafy Kemal Atatürka – słownictwo osmańskotureckie stopniowo odchodziło w zapomnienie.

Wraz z nastaniem lat siedemdziesiątych na scenę literacką wkroczył Oğuz Atay¹⁶, publikując w 1972 roku swoją pierwszą powieść, zatytułowaną *Tutunamayanlar*¹⁷. Utwór ten stanowi kamień milowy w literaturze tureckiej – jest uznawany przez literaturoznawców za pierwszą pełnowymiarową powieść modernistyczną, zrywającą z obowiązującą od dziesięcioleci stylistyką zaangażowanej społecznie prozy realistycznej (zob. Ecevit 2001, s. 83–86)¹⁸. Także pod względem językowym powieść jest na wskroś nowoczesna – autor żongluje różnymi rejestrami języka, w niektórych rozdziałach sięgając po czystą turecczyzną, a w innych po przesycony pożyczkami arabsko-perskimi język osmańskoturecki (zob. Atay 2008, s. 25–32, 205–214). Należy jednak zwrócić uwagę, że pisarz traktuje te języki jako dwa odrębne twory, nie łącząc ich ze sobą.

O pierwszych przejawach postmodernizmu w literaturze tureckiej możemy mówić od przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku, gdy karierę literacką rozpoczęli pisarze tacy jak Orhan Pamuk czy Latife Tekin (Ecevit 2001, s. 61).

¹⁴ Orhan Kemal (1914–1970) – wszechstronny pisarz turecki, tworzył poezję, opowiadania i powieści, autor m.in. zbioru nowel *Ekmeğ Kavgası* („Walka o chleb”), powieści *Baba Evi* („Ojcowski dom”), *Avare Yillar* („Lata włóczęgi”).

¹⁵ Zob. np. Kemal 1981. Powieść została wydana po raz pierwszy w 1969 roku.

¹⁶ Oğuz Atay (1934–1977) – pionier modernizmu w literaturze tureckiej, poza słynną powieścią *Tutunamayanlar* napisał także m.in. powieści *Tehlikeli Oyunlar* („Niebezpieczne gry”) oraz *Bir Bilim Adamının Romanı: Mustafa İnan* („Powieść o pewnym naukowcu: Mustafa İnan”).

¹⁷ Powieść nie została dotychczas przełożona na język polski. Jej tytuł w dosłownym tłumaczeniu brzmi „Ci, którzy nie są w stanie się utrzymać”, jednakże jego angielskie tłumaczenie *The Disconnected* („Odlączeni”), wydane w 2017 roku, zdaje się lepiej oddawać sens tytułu.

¹⁸ Piotr Kawulok w opublikowanym kilka lat temu wnikliwym artykule kwestionuje powszechnie akceptowaną periodyzację wskazującą, że modernizm w literaturze tureckiej rozpoczął się dopiero w latach siedemdziesiątych XX wieku. Zob. Kawulok 2013, s. 313–330.

Według badaczy literatury jedną z wyróżniających cech tureckiego postmodernizmu jest ucieczka od realistycznego opisu ówczesnej rzeczywistości między innymi w kierunku neosmanizmu, który powinien być rozumiany jako nostalgia za czasami osmańskiej świetności (Göknar 2008, s. 496–499). Potwierdzają to dzieła Orhana Pamuka, który w swojej twórczości chętnie nawiązuje do historii Imperium Osmańskiego, umieszczając miejsce akcji kilku swoich powieści w czasach osmańskich. *Biały zamek* (tur. *Beyaz Kale*), wydany w 1985 roku, opisuje losy weneckiego jeńca przebywającego w siedemnastowiecznym Stambule. Natomiast w jednej z najważniejszych powieści noblisty, zatytułowanej *Nazywam się czerwień* (tur. *Benim Adım Kırmızı*, wyd. 1998), czytelnik śledzi losy szesnastowiecznych miniaturzystów pracujących nad tradycyjnymi osmańskimi ilustracjami znajdującymi się w książce zamówionej przez sułtana. Idąc śladami Orhana Pamuka, część ze współczesnych pisarzy postmodernistycznych nawiązuje do spuścizny osmańskich przodków.

JĘZYK WSPÓŁCZESNYCH POWIEŚCI POSTMODERNISTYCZNYCH

Język używany w powieści İhsana Oktaya Anara *Suskunlar* („Milczący”)¹⁹ jest do pewnego stopnia zdeterminowany przez czas i miejsce, w których toczy się fabuła. Narrator w pierwszych zdaniach powieści wspomina, że opisane wydarzenia miały miejsce w Stambule w latach następujących po okresie panowania Sułtana Ahmeta II, który zmarł w 1695 roku. Można zatem wnioskować, że narrator ma na myśli przełom XVII i XVIII wieku, lecz celowo unika precyzyjnego określenia czasu, podając „(...) w jednym z lat po okresie panowania Jego Wysokości Sułtana Ahmeta II” (... *Sultan Ahmet-i Sâni Han Efendimiz'in devri saltanatından sonraki senelerden birinde*, Anar 2012, s. 11)²⁰, nie uściślając, czy akcja rozpoczyna się kilka czy też kilkanaście lat później. Jest to zabieg charakterystyczny dla literatury postmodernistycznej, która z reguły unika tradycyjnych sposobów przedstawienia czasu trwania akcji. Dzieło jest osadzone w czasach Imperium Osmańskiego, nie jest to jednak typowa powieść historyczna. Znajdują się w niej także wątki fantastyczne, które unaocniają odbiorcy, że ma do czynienia z dziełem wyobraźni pisarza, który z typową dla postmodernistów lekkością bawi się koncepcją powieści historycznej. Zatem wkomponowanie w język powieści archaicznego słownictwa jest nie tyle wymogiem wybranego przez niego gatunku, co świadomą decyzją²¹.

W artykule poświęconym postmodernistycznej powieści tureckiej krytyk literatury Yildiz Ecevit stwierdza, że İhsan Oktay Anar jest jednym z czołowych współczesnych pisarzy wykorzystujących leksykę osmańskoturecką jako środek stylistyczny (Ecevit 2008, s. 337). Umiejętne użycie osmanizmów, na przykład nazw nieużywanych obecnie przedmiotów codziennego użytku bądź niewykonywanych już zawodów, pozwala czytelnikowi poczuć ducha epoki oraz nadaje dziełu niepowtarzalny charakter. Nie należy jednak postrzegać tych tendencji jako tęsknoty za czasami świetności Imperium – omawiani przeze mnie tureccy pisarze postmodernistyczni nie mają inklinacji reakcjonistycznych.

¹⁹ İhsan Oktay Anar (ur. w 1960 roku) jest autorem siedmiu powieści, a także wykładowcą akademickim pracującym w państwowym uniwersytecie w Izmirze (tur. Ege Üniversitesi). Powieść *Suskunlar* nie została jeszcze przetłumaczona na język polski.

²⁰ Wszystkie tłumaczenia fragmentów powieści zostały dokonane przez autorkę artykułu.

²¹ Jak zostanie ukazane poniżej, autor używa słownictwa osmańskotureckiego nie tylko, aby ułatwić czytelnikowi przeniesienie się w odległe czasy. Niekiedy stosuje je w przewrotny, humorystyczny sposób, za pomocą którego przypomina odbiorcy, że czyta powieść na wskroś współczesną.

Wykorzystując język przodków, pragną wzbogacić współczesny literacki język turecki o wyrażenia niepojawiające się już we współczesnym języku lub posiadające zakres semantyczny niepokrywający się z ich współczesnymi odpowiednikami. Wplatając w nowoczesną narrację osmańskie elementy językowe, otwierają przed literaturą nowe przestrzenie.

O ile występowanie słownictwa osmańskotureckiego w powieści osadzonej w czasach historycznych jest zrozumiałe, o tyle jego bogactwo w powieści Elif Şafak *Mahrem*, umieszczonej w znacznej części w czasach nam współczesnych, nie może zostać wytłumaczone chęcią lepszego zobrazowania opisywanej epoki historycznej. Fabuła powieści jest wielowątkowa, toczy się w różnych miejscach i czasach, przedstawiając losy kilku postaci w 1648 roku na Syberii, w 1868 roku we Francji, w roku 1885 w stambulskiej dzielnicy Pera²² oraz w 1999 roku we współczesnym Stambule²³. Mimo to ani czas ani miejsce akcji nie ma znaczącego wpływu na język powieści. Autorka tworzy swój własny, unikatowy język – konsekwentnie przeplata współczesne słownictwo tureckie z wyrazami zaczerpniętymi z osmańskotureckiego oraz z kolokwializmami i wulgaryzmami, np. *hanfendi* (Şafak 2006, s. 8) skróconą formą rzeczownika *hanımefendi* ‘pani’ czy *orospu* (Şafak 2006, s. 9) wulg. ‘ prostytutka’. Wyrazy pochodzące z języka osmańskotureckiego występują w tym samym stopniu w opisach świata przedstawionego, co w dialogach i monologach wewnętrznych. Stosowanie słownictwa częstokroć całkowicie niezrozumiałego dla współczesnego młodego odbiorcy przykuwa szczególnie uwagę w tej ostatniej formie. Małoletnia, żyjąca współcześnie bohaterka powieści używa osmanizmów, których znajomość w społeczeństwie tureckim jest bardzo ograniczona, szczególnie wśród młodszych pokoleń; na przykład wyrazu *habis* (Şafak 2006, s. 167), od osmańskotureckiego *habîs* – ‘zły, podły, brudny, niegodziwy’ (*kötü, alçak, pis, soysuz*, Devellioğlu 2006, s. 304), uznanego przez słownik języka tureckiego za przestarzały (Parlatır i in. 1998, s. 920–921). Wyraz występuje w jej monologu wewnętrznym:

I tak, jak grzesznik, który popełnił najgorszy grzech, od tej pory nie ubolewa już wcale nad większymi czy mniejszymi przewinieniami, które popełni (...).

Nasil ki, bir kez en habis günahı işlemiş bir günahkâr, bundan sonra işleyeceği irili ufaklı kabahatlerinden zerre kadar üzüntü duymazsa (...) (E. Şafak, *Mahrem* 2006, s. 167)

Przyczyn takiej struktury słownictwa w powieści Elif Şafak należy doszukiwać się w postawie językowej autorki. Choć ukończyła studia w zakresie socjologii, doktoryzowała się z dziedziny nauk politycznych i nie ma wykształcenia filologicznego, w wywiadach podkreśla, jak istotne jest dla niej czerpanie z bogactwa leksykalnego języka tureckiego oraz osmańskotureckiego. Wciąż studiuje leksykę turecką i rozwijanie zasobu słownictwa uważa za niezbędny element warsztatu pisarskiego (Şafak, *Kelimerin...*). Kontestuje proces unowocześniania języka tureckiego kosztem odrzucania mowy przodków. Uważa, że współcześni użytkownicy języka mają ograniczone słownictwo, upośledzające ich możliwości ekspresji, co jest pokłosiem reformy językowej zapoczątkowanej przez Kemala Atatürka (Şafak, *Türkçenin...*). Dlatego też w swoich dziełach chętnie sięga po

²² Pera jest historyczną nazwą dzielnicy Beyoğlu, zamieszkiwana była niegdyś głównie przez Włochów, a także przez inne narodowości europejskie. Przez wieki zachowywała swój kosmopolityczny charakter. Do dziś znajduje się w niej wiele konsulatów m.in. Wielkiej Brytanii, Włoch, Holandii czy Szwecji.

²³ Ponadto pod koniec powieści autorka poświęca jeden rozdział na opisanie epizodu toczącego się w 1980 roku w Stambule, zob. Şafak 2006, s. 171–199.

osmańskoturecki, wykorzystując bogactwo leksykalne tego języka. Co ciekawe, pisarka wyrażając swoje poglądy, używa argumentów analogicznych do tych wygłaszanych przez Geoffreya Lewisa, który oceniając skutki oczyszczenia języka tureckiego, stwierdził:

Ta strata [języka osmańskotureckiego] dotyka każdego Turka, który obecnie, w mowie lub w piśmie, szuka precyzyjnego słowa, które wyraziłoby dane znaczenie i nie znajduje go, ponieważ jest ono tak martwe jak język etruski i nie zostało zastąpione [odpowiednikiem tureckim] (Lewis 2010, s. 4).

LEKSYKA OSMAŃSKOTURECKA W POWIEŚCIACH *SUSKUNLAR*, *MAHREM* I *ARAF*

W poniższym opracowaniu zostanie zaprezentowany wybór wyrazów zaczerpniętych z języka osmańskotureckiego, które występują w powieściach *Suskunlar*, *Mahrem* i *Araf*. Zbiór ten nie obejmuje naturalnie całości bogatej leksyki osmańskotureckiej wykorzystanej w powyższych dziełach, lecz jest wybraną przeze mnie reprezentatywną próbą. Z jej pomocą zostanie przedstawiony krótki opis słownictwa charakterystycznego dla minionej epoki, a wykorzystywanego przez İhsana Oktaya Anara i Elif Şafak w powieściach napisanych na początku XXI wieku. Owe wyrazy, jak i wyrażenia, uznawane są obecnie przez słowniki języka tureckiego za przestarzałe i zostały wyparte przez bardziej dostosowane do fonetyki tureckiej, choć nie zawsze rdzennie tureckie, współczesne odpowiedniki.

JĘZYK PROZY İHSANA OKTAYA ANARA

W powieści *Suskunlar* autorstwa İhsana Oktaya Anara występują liczne przykłady wyrażeń z języka osmańskotureckiego, jak: *defter-i kebir*²⁴ ‘księga główna’, zwrot pochodzący od osmańskotureckiego²⁵ *defter-i kebir* – ‘główna księga, w której znajdują się konta miesięczne i bilansowe danej instytucji lub handlowca’ (*bir tüccarın veyâ bir müessesenin aylık ve bilânço hesaplarını veren ana defteri*, Devellioğlu 2006, s. 171). W wyżej wspomnianej powieści pojawia się w zdaniu:

Lecz w jego własnym słowniku [dosł. księdze głównej] znajdowały się takie inwektywy, że słyszącym je więdły uszy.

Ama defter-i kebirinde öyle sövgüler vardı ki, dirhemini yiyen it kudururdu. (Anar 2012, s. 17)²⁶.

W powieści *Suskunlar* wyrażenie *defter-i kebir* jest użyte w sposób humorystyczny i ironiczny, poprzez skonstrastowanie jego pierwotnego kontekstu semantycznego, tj. księgowości, z wulgarnym, nieobyčajnym sposobem wysławiania się. Kontekst wyrazów ‘księga główna’ i ‘przekleństwa’ jest na tyle rozbieżny, że niemożliwym jest dokonanie dosłownego

²⁴ W dzisiejszej turecczyźnie używane są dwa odpowiedniki tego terminu, a mianowicie *büyük defter* oraz *ana defter*.

²⁵ Celem niniejszego artykułu nie jest przedstawienie pełnej etymologii omówionych wyrazów, lecz pokazanie związku pomiędzy językiem osmańskotureckim a współczesnym językiem tureckim. Dlatego też podając pochodzenie wyrazów, skupiam się jedynie na ich osmańskotureckiej etymologii, nie analizując, z których języków zostały one uprzednio zapożyczone.

²⁶ Zacytowane wyrażenie *dirhemini yiyen it kudurur* to tureckie powiedzenie ludowe, które w dosłownym tłumaczeniu oznacza „pies, który zje tego choć odrobinę, oszaleje”, a tu jest użyte w kontekście wypowiedzi, która jest bardzo wulgarna lub nieprzyjemna. Najbliższym znaczeniowo wydaje się polski frazeologizm ‘uszy więdną’.

tłumaczenia zdania na język polski tak, aby było ono w pełni zrozumiałe. Ponadto czytelnik turecki odbiera słownictwo osmańskotureckie jako eleganckie, używane przez osoby wykształcone. Zatem zestawienie w jednym zdaniu anachronicznego zwrotu z wyrazem określającym nieobyčajne zachowanie ma na celu rozbawienie i zszokowanie odbiorcy. Jest to zabieg charakterystyczny dla powieści postmodernistycznej, której jedną z wyróżniających cech jest wykorzystywanie ironii i humoru w trakcie konstruowania wypowiedzi.

- W powieści występuje wiele wyrażen opartych na izafecie perskim, między innymi
- *ehl-i nâr* (Anar 2012, s. 50) od osmańskotureckiego *ehl-i nâr* objaśnianego jako ‘ludzie o złej naturze, skazani na piekło’ (*kötü ruhlu, cehennemlik insanlar*, Devellioğlu 2006, s. 209),
 - *gonca-i handan* (Anar 2012, s. 42) od osmańskotureckiego *gonce-i handân* – ‘roześmiany pączek’ (*gülen konca*, Devellioğlu 2006, s. 292),
 - *gayri kabil-i şifâ* (Anar 2012, s. 196) od osmańskotureckiego *gayr-i kabil-i şifâ* – ‘nieuleczalny, nie do wyleczenia’ (*onulmaz, şifâ bulmaz, iyi olmaz*, Devellioğlu 2006, s. 281)

oraz wyrażenie *meydan-ı şerif* (Anar 2012, s. 13) od osmańskotureckiego *meydân* – ‘szeroki, otwarty, płaski teren, plac’²⁷ (*geniş, açık, düz yer, alan*, Devellioğlu 2006, s. 638) i osmańskotureckiego *şerif* – ‘szanowny, święty’ (*şerefli, mübârek, kutsal*, Devellioğlu 2006, s. 992), które należy przetłumaczyć jako ‘święty, błogosławiony plac’²⁸.

Mimo że izafet perski nie jest już używany we współczesnym języku tureckim, wciąż jest rozumiany przez wykształconych użytkowników tego języka. Trudności powoduje nie tyle sama konstrukcja, co wyrazy osmańskotureckie będące jej częściami składowymi. Natomiast w wyrażeniu *gayri kabil-i şifâ* pierwszym członem jest przedrostek *gayri* ‘nie-’ od osmańskotureckiego *gayr* (Devellioğlu 2006, s. 280) występujący w powszechnie używanych wyrazach, jak *gayrimenkul* ‘nieruchomość’ lub *gayrimeşru* ‘nieślubny’. Jednak w połączeniu z arabskim przymiotnikiem *kabil* ‘możliwy, akceptowalny’ tworzy *gayrikabil* ‘niemożliwy’, uznawany przez słownik języka tureckiego za wyraz przestarzały (Bezmez, Brown 2005, s. 312), który został zastąpiony przez *imkansız* oraz *mümkün olmayan* ‘niemożliwy’, wyrazy skądinąd także pochodzenia arabskiego, lecz lepiej zaadoptowane do współczesnej tureczyny²⁹.

Hazîre, od osmańskotureckiego *hazîre* – ‘zagroda lub cmentarz otoczony murem lub plotem itd.’ (*etrâfında duvar veyâ çit bulunan ağıl, mezarlık ve sâire*, Devellioğlu 2006, s. 351), jest użyty w znaczeniu ‘cmentarz’. Występuje obok drugiego wyrazu pochodzenia osmańskotureckiego, a mianowicie *kabristan*, posiadającego tę samą denotację, w następującej frazie:

(...) cmentarze, na których znajdowało się osiem, dziesięć nagrobków lub inne małe miejsca spoczynku (...)

(...) *sekiz on mezar taşının görüldüğü hazîreler, yahut küçük kabristanlar* (...) (Anar 2012, s. 19)

²⁷ Por. także dawniej używany polski wyraz ‘majdan’ na określenie placu.

²⁸ *Meydan-ı şerif* był terminem używanym przez bractwa mewlewickie na określenie jednego z pomieszczeń w siedzibie bractwa, zob. Bakırcı 2007, s. 198.

²⁹ Nie powinno to dziwić czytelnika. Jak zauważa Lewis, Turcy nierzadko zastępowali wyrazy pochodzenia arabsko-perskiego wyglądające obco i niezachowujące harmonii wokalicznej, takie jak np. *müsaade* ‘pozwolenie’, korzystając z bardziej turecko brzmiących arabskich pożyczek, takich jak *izin* ‘pozwolenie’ (Lewis 2010, s. 3).

Współcześnie słowo *hazîre* nie jest powszechnie używane, a w wyżej wymienionym znaczeniu zastępuje je inny wyraz, bardziej zadomowiony we współczesnej turecczyźnie, choć także obcego pochodzenia, a mianowicie *mezarlık* (od arabskiego *mazâr*) ‘cmentarz’.

Mahdum ‘syn’, od osmańskotureckiego *mahdûm* – ‘syn, dziecko’ (*oğul, evlât*, Devellioğlu 2006, s. 566), występuje w powieści *Suskunlar* zamiennie z tureckim wyrazem *oğul* – ‘syn’, na przykład w zdaniu:

Ten okrutny i skąpy człowiek, cóż tu będę kłamać, pełnił rolę zarówno ojca, jak i matki wobec swojego wrażliwego i płacziwego syna Veysela.

Bu gaddar ve eli siki adam hassas ve sulu gözli mahdumu Veysel'e, ne yalan söylemeli, hem analik hem de babalık ediyordu (Anar 2012, s. 22).

Jak widzimy, autor kontrastuje archaiczny wyraz *mahdum* ze współczesną turecczyzną, umieszczając go obok potocznego wyrażenia *ne yalan söylemeli* – ‘nie ma co kłamać’.

Revnak ‘błysk’, od osmańskotureckiego *revnak* – ‘blask, piękno, świeżość, ozdoba’ (*parlaklık, güzellik, tâzelik, süs*, Devellioğlu 2006, s. 890), pojawia się we frazie:

na czarnych chmurach zaczęły igrać błyski [zapowiadające piorun]
siyah bulutlarda revnaklar oynaşmaya başlamış (Anar 2012, s. 12)

Współczesnym tureckim odpowiednikiem tego rzeczownika jest w tym kontekście *pariltı* – ‘błysk, jasność’.

Terennüm etmek ‘pięknie śpiewać’ od osmańskotureckiego *terennüm* – ‘śpiewanie piosenek łagodnym i pięknym głosem; 2. szczebiotanie’ (1. *yavaş ve güzel bir sesle şarki söyleme*. 2. *şakıma*, Devellioğlu 2006, s. 1084), użyty jest w swoim pierwotnym znaczeniu w zdaniu:

(...) zaczął śpiewać piosenkę łagodnym głosem.

(...) *bir şarkıyı terennüm etmeye başlamıştı*. (Anar 2012, s. 14)

Wyrazem bliskoznacznym w turecczyźnie jest *şakımak* ‘szczebiotać, pięknie śpiewać’.

Wyrazy pochodzenia osmańskotureckiego pojawiają się często we fragmentach poświęconych opisowi przedmiotów codziennego użytku, jak na przykład w przedstawieniu zawartości skórzanych juków niesionych przez wielbłądy. Znajdowały się w nich między innymi *fağfûrî tabaklar* ‘porcelanowe talerze’ i *gümüş gülâbdân* ‘srebrny dzbanek na wodę różaną’ (Anar 2012, s. 48). Przymiotnik *fağfûrî* pochodzi od osmańskotureckiego *fağfûrî* – ‘zaliczający się do porcelany, porcelanowy’ (*fağfura mensup, çini*, Devellioğlu 2006, s. 248), natomiast rzeczownik *tabak* ‘talerz’ jest wyrazem współcześnie używanym w języku tureckim, aczkolwiek zapożyczonym z języka perskiego poprzez język arabski. Natomiast w wyrażeniu *gümüş gülâbdân* występuje turecki przymiotnik *gümüş*, używany w znaczeniu ‘srebrny’ oraz rzeczownik *gülâbdân*, pochodzący od osmańskotureckiego *gül-âb-dân* ‘dzbanek na wodę różaną’ (Devellioğlu 2006, s. 297). Jest on wyrazem złożonym z trzech wyrazów perskich, tj. rzeczownika *gül* ‘róza’, rzeczownika *âb* ‘woda’ i przyimka *-dân* nadającego znaczenie ‘naczynie, pojemnik’. Z tych trzech komponentów jedynie pierwszy jest współcześnie używany w języku tureckim.

JĘZYK PROZY ELIF ŞAFAK

W powieści *Mahrem* autorstwa Elif Şafak warto zwrócić uwagę na następujące wyrazy i zwroty:

Derdest ‘pochwycenie, trzymanie’ od osmańskotureckiego *der-dest* – ‘trzymanie, uzyskanie’ (*tutma, elde etme*, Devellioğlu 2006, s. 175) użyty jest w zdaniu napisanym współczesnym językiem potocznym. Anachroniczny rzeczownik *derdest* tworzy kontrast językowy, którego nie da się odzwierciedlić w tłumaczeniu na język polski:

Zrozumieli, że nic z tego nie będzie, (...) ujęli kobietę, chwycili ją za ręce i nogi, i wrzucili do taksówki.

Baktular olacak gibi değil, (...) kadını derdest edip karga tulumba bir taksiye attılar. (Şafak 2006, s. 10)

Wyrażenie *Aheste revan* ‘poruszający się powoli, powolny’ od osmańskotureckich wyrazów *âheste* – ‘wolno, ociężale, powoli’ (*yavaş, ağır; yavaş yavaş*, Devellioğlu 2006, s. 16) i *revân* – ‘chodzący, idący, płynący’ (*yürüyen, giden, akan*, Devellioğlu 2006, s. 889) pojawia się we frazie:

mój bezruch rozprzestrzenił się za mną niespiesznie.

kıptırsızlığım; aheste revan yayılıyordu peşimsıra. (Şafak 2006, s. 10)

Współczesnym tureckim odpowiednikiem tego wyrażenia byłby tutaj przysłówek *yavaş yavaş* ‘powoli, wolno’, jednak nie oddaje on poetyckiego brzmienia zwrotu użytego przez pisarkę.

Hüsrevane ‘po królewsku’ od osmańskotureckiego *hüsrev-âne* – ‘po królewsku, władczo, w sposób godny władcy’ (*pâdişâhâne, hükümdarca, hükümdâra yakışır şekilde*, Devellioğlu 2006, s. 393), użyty jest w zdaniu:

Teraz także my mieliśmy zachować się zgodnie z sultańską tradycją i odmienić nasz wygląd. *Şimdi biz de bu hüsrevane geleneğe ayak uydurup, görünüşümüzü değiştirecektik.* (Şafak 2006, s. 10)

W tym zdaniu narrator odnosi się do obyczaju panującego w czasach osmańskich kiedy to sułtan, chcąc przespacerować się po ulicach Stambułu, aby dowiedzieć się, jakie nastroje panują wśród ludu, musiał przywdziać ubranie uniemożliwiające rozpoznanie go, np. strój ogrodnika czy marynarza³⁰. Najbliższym znaczeniowo wyrażeniem w dzisiejszym języku tureckim, które mogłoby zostać użyte zamiast wyrazu osmańskotureckiego, jest *krala ait* lub *hükümdara ait* ‘królewski’, nie podkreśla ono jednak związku ze zwyczajami osmańskich władców.

³⁰ Zwyczaj ten, nazywany po turecku *tebdil gezmek*, był praktykowany przez wielu sułtanów osmańskich, między innymi przez Selima I Groźnego (1470–1520), Sulejmana Wspaniałego (1494–1566), Murada IV (1612–1640) czy Abdülhamida I (1725–1789). Zob. Bozkurt 2011, s. 213; İpsirli 2011, s. 213–214.

*Kadid*³¹ ‘kościsty, chudy’, od osmańskotureckiego *kadid* – ‘suszone mięso; bardzo chudy, osoba koścista, wychudzona’ (*kurutulmuş et; pek zayıf, bir deri bir kemik kalmış kimse*, Devellioğlu 2006, s. 478), pojawia się we frazie:

(...) że wydaje garściami pieniądze na chłopców o gładkich karkach i szczupłych biodrach. *ensesi kaymak kalçası kadid oğlanlara çuvalla para akittigini* (...) (Şafak 2006, s. 151).

Ponownie widoczny jest tu kontrast między wyrazem osmańskim a współczesnym wyrażeniem idiomatycznym, a mianowicie *ensesi kaymak*, które dosłownie należałoby przetłumaczyć jako ‘kark niczym śmietana’, lecz Turcy używają go na określenie gładkiego, pozbawionego owłosienia karku, charakterystycznego dla młodych chłopców, którym nie zaczęły jeszcze rosnąć na karku włosy. Jako współczesny odpowiednik wyrazu *kadid* można podać przymiotnik *sıksa* ‘chudy, kościsty’.

Tarraka ‘hałas’, od osmańskotureckiego *tarrâka* – ‘huk, łomot’ (*gümbürtü*, Devellioğlu 2006, s. 1034), został użyty w zdaniu:

Lecz ta hałaśliwa dzielnica, w której żyły obok siebie porządne rodziny i bezbożni kawalerowie, była starą dzielnicą, i to bardzo starą.

Ama, mazbut ailelerle zındık bekârların iç içe oturduđu tarrakası bol bu semt, eski bir semtti, hem de çok eski. (Şafak 2006, s. 157)

Wyraz *tarraka* nie występuje już w słownikach języka tureckiego (zob. Bezmez, Brown 2005, s. 832; Parlatur i in. 1998, s. 2141.), a w powyższym zdaniu jego współczesnymi tureckimi odpowiednikami byłyby wyrazy *gürültü* ‘hałas’ lub *gümbürtü* ‘huk, dudnienie’.

Cinnetaver, powstały poprzez dodanie do rzeczownika osmańskotureckiego *cinnet* – ‘bycie nawiedzonym przez demony, szaleństwo, obłęd’ (*cin tutma, delilik, çılginlık*, Devellioğlu 2006, s. 143) perskiego przyrostka *-âver* – ‘przynoszący, ten, który przynosi’ (*getiren*, Devellioğlu 2006, s. 5), nosi znaczenie ‘doprowadzający do szaleństwa’. Wyraz pojawia się we frazie:

mógł od razu uciszyć to doprowadzające do szaleństwa wycie.

bu cinnetaver uğultuyu hemen şimdi susturabilir (...) *di* (Şafak 2006, s. 174)

Słowo *cinnetaver* może być przełożone na współczesny język turecki za pomocą zwrotu *delilik getiren* – ‘przynoszący szaleństwo’ bądź przy użyciu wyrazów *delirtici* lub *çıldirtici* – ‘doprowadzający do szaleństwa’.

Należy wspomnieć także o powieści autorstwa Elif Şafak pod tytułem *Araf*, która ukazała się w 2004 roku najpierw w języku angielskim pod tytułem *The Saint of Incipient Insanities*, a następnie została przetłumaczona na język turecki przy współpracy autorki z tłumaczką Aslı Biçen i wydana w tym samym roku w Turcji. Można uznać za kontrowersyjne badanie języka tureckiego tej właśnie powieści, jako że mamy do czynienia jedynie z przekładem. Jednakże wpływ Elif Şafak na ostateczną postać tłumaczenia

³¹ We współczesnym słowniku języka tureckiego wyraz ten występuje w wariantach *kadit*. Zob. Bezmez, Brown 2005, s. 463.

jest niezaprzeczalny³² i daje się zauważyć między innymi w charakterystycznym dla autorki doborze słownictwa, na przykład w upodobaniu do częstego używania wyrazów osmańskotureckich w kontekstach, w których pozostali użytkownicy języka tureckiego umieszciliby wyraz współczesny. Stąd też napotykałyśmy w powieści takie wyrazy jak:

Maşuk ‘osoba, która jest darzona miłością, oblubieniec’ od osmańskotureckiego *ma şuk* – ‘ukochany, ten, który jest kochany’ (*sevilen, sevilmis [ferkek]*, Devellioğlu 2006, s. 585), występuje w zdaniu:

To prawda, imiona są wiszącymi mostami, które prowadzą nas do twierdzy duszy naszego ukochanego (...).

Doğru, isimler maşuğun varoluş kalesine bizi buyur eden asma köprülerdir (...). (Şafak 2004, s. 29)

Wyraz ten pojawia się w powieści sporadycznie, zdecydowanie częściej wykorzystywane jest współczesny odpowiednik, który ma podobny zakres znaczeniowy, tj. *sevgili* – ‘ukochany’.

Canhıraş ‘bolesny, rozdzierający serce’ od osmańskotureckiego *cân-hırâş* – ‘rozdzierający serce, dręczący duszę’ (*yürek paralayın, iç turlalayan*, Devellioğlu 2006, s. 125), pojawia się w zdaniu:

Niczym robot niemalże ponownie spróbowała włożyć kartę, następnie (...) odwróciwszy kartę studencką na drugą stronę, rozpaczliwie spróbowała ponownie, obracając ją we wszystkie strony, które przysły jej do głowy.

Neredeyse robot gibi kartı tekrar sokmayı denedi, sonra (...) kimlik kartını ters yüz ederek, aklına gelen her yöne çevirerek canhıraş bir biçimde tekrar denedi. (Şafak 2004, s. 44)

Użycie powyższego osmańskotureckiego przymiotnika w nowoczesnym kontekście próby otwarcia drzwi elektronicznych nie jest uzasadnione niczym innym jak tylko osobistymi preferencjami językowymi autorki powieści. Wyrazy posiadające zbliżone znaczenie do powyżej użytego przymiotnika i powszechnie używane we współczesnej turecczyźnie to *yürek parçalayıcı bir şekilde* ‘w sposób rozdzierający serce’ lub *çaresizce* ‘desperacko’.

Kasvetengiz ‘zadający cierpienie, przygnębiający’ został utworzony poprzez dodanie do rzeczownika pochodzenia arabskiego *kasvet* – ‘cierpienie, niepokój’ (*sıkıntı, gönül darlığı*, Devellioğlu 2006, s. 494) perskiego przyrostka *-engiz* – ‘urywający, mieszający’ (*koparan, karıştırın*, Devellioğlu 2006, s. 224), dzięki czemu powstał przymiotnik osmańskoturecki *kasvet-engiz* w znaczeniu ‘dręczący, przygnębiający’ (*iç sikan, iç sıkıntısı veren*, Devellioğlu 2006, s. 494). Wyraz pojawia się w powieści we frazie:

Ta przygnębiająca chwila, w której poproszono nowoprzybyłych, aby się przedstawili.

Yeni gelenlerin kendilerini tanıtmasının istendiği o kasvetengiz an (...) (Şafak 2004, s. 29)

³² Autorka zapytana w wywiadzie o stopień jej zaangażowania w tworzenie tłumaczeń swoich powieści na język turecki jednoznacznie odpowiada, że po zakończeniu przekładu przez tłumacza ponownie czyta i poprawia każde zdanie, każdą linijkę powieści, niejako pisząc książkę od nowa. W związku z tym według niej nie istnieje jeden, lecz dwa teksty oryginalne – w języku angielskim oraz w języku tureckim, <https://www.yenisafak.com/yenisafakpazar/bu-topragin-evladiyim-tabi-kiosmanliyi-yazacagim-598223> [14.06.2018].

We współczesnym języku tureckim można odnaleźć kilka przymiotników posiadających podobny zakres znaczeniowy, na przykład *bunaltıcı* ‘przygnębiający’, *iç karartıcı* ‘ponury’ czy *üztücü* ‘zasmucający’.

WNIOSKI

W omówionych powyżej powieściach autorstwa İhsana Oktaya Anara i Elif Şafak leksyka osmańskoturecka została wykorzystana w nowatorski sposób poprzez umieszczenie jej w postmodernistycznym kontekście literackim. Pisarze tworzący swe dzieła w pierwszych dziesięcioleciach po nastaniu Republiki sięgali po słownictwo osmańskotureckie, kontynuując literacką tradycję poprzedniej epoki, która stopniowo odchodziła w zapomnienie. Natomiast współcześni pisarze czynią to z powodu innych przesłanek. Odwołując się do języka przodków, tworzą nowe standardy w literaturze tureckiej. Motywuje ich głównie potrzeba wzbogacenia i urozmaicenia literackiego języka tureckiego, niechęć do stosowania się do jakichkolwiek ograniczeń, a także skłonność do eksperymentów językowych. Pisarze postmodernistyczni łącząc współczesny język turecki z osmańszczyzną, tworzą własny i oryginalny język, który nadaje nowy wymiar współczesnej literaturze tureckiej.

BIBLIOGRAFIA

- Argunşah, Mustafa. *Ahmet Mithat Efendi'nin Türkçenin Sadeleşmesiyle İlgili Görüşleri*. „Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic”, nr 7 (4), 2012, s. 1–12.
- Anar, İhsan Oktay. *Suskunlar*. İletişim Yayınları, İstanbul 2012.
- Atay, Oğuz. *Tutunamayanlar*. İletişim Yayınları, İstanbul 2008.
- Atay, Oğuz. *The Disconnected*. Orlac Press, London 2017.
- Bakırcı, Naci. *Konya Mevlâna Dergahi*. „İslâm, San‘at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi”, nr 10, 2007, s. 191–202.
- Bezmez, Serap, C. H. Brown (red.). *Türkçe-İngilizce Redhouse Sözlüğü*. SEV Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul 2005.
- Bozkurt, Nebi. „Tebdil Gezmek”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, t. 40, red. Âkif Aydın, İbrahim Kâfi Dönmez, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2011.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara 2006.
- Ecevit, Yıldız. *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*. İletişim Yayınları, İstanbul 2001.
- Ecevit, Yıldız. *Postmodern Türk Romanında Osmanlıca Kullanımı*. „Hece Dergisi Modernizmden Postmodernizme Özel Sayısı”, nr 138–140, 2008, s. 333–342.
- Göknaç, Erdağ. „The Novel in Turkish: Narrative Tradition to Nobel Prize”. *The Cambridge History of Turkey*, t. 4, red. Reşat Kasaba, Cambridge University Press, Cambridge 2008, s. 472–503.
- İpşirli, Mehmet. „Tebdil Gezmek (Osmanlılar’da)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, t. 40, red. Âkif Aydın, İbrahim Kâfi Dönmez, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, s. 213–214.
- Kawulok, Piotr. *Ambivalençe nowoczesności. Powieść turecka i modernizm*. „Źródła Humanistyczne Europejskiej”, nr 6, 2013, s. 313–330.
- Kemal, Orhan. *Üç Kağıtçı*. Tekin Yayınevi, İstanbul 1981.
- Kısakürek, Necip Fazıl. *Çerçeve 2*. Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 2010.
- Korkmaz, Zeynep. *Atatürkçü Düşüncede Türk Dilinin Yeri, Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
- Korkmaz, Zeynep. *Cumhuriyet Döneminde Türk Dilinde ve Türk Dili Alanında Yaşanan Gelişmeler*. „Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi”, nr 622, 2003, s. 299–357.
- Levend, Ağah Sırrı. *Türk Dilinin Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1960.

- Lewis, Geoffrey. *The Turkish Language Reform: a Catastrophic Success*. Oxford University Press, Oxford 2010.
- Parlatır, İsmail i in. (red.). *Türkçe Sözlük* t. 1–2. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.
- Plaskowicka-Rymkiewicz, Stanisława, Münevver Borzçeka i in., *Historia literatury tureckiej: zarys*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1971.
- Şafak, Elif. *Araf*. Metis Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Şafak, Elif. *Mahrem*. Metis Yayıncılık, İstanbul 2006.
- Üstel, Füsün. *Türk Ocakları (1912–1931)*. İletişim Yayınları, İstanbul 2017.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

- Wywiad z Elif Şafak, *Türkçenin Geçirdiği 'Dil Budaması Devrimi'nden Üzüntü Duyuyorum*, „Dünya Gazetesi”, 21.04.2004, <http://www.metiskitap.com/catalog/interview/2900> [01.06.2018].
- Wywiad z Elif Şafak, *Kelimelerin de İnsanlar gibi Ömrü Vardır*, <http://www.metiskitap.com/catalog/interview/2849> [02.06.2018].
- Wywiad z Elif Şafak, *Bu Toprağın Evladım Tabi ki Osmanlı'yı Yazacağım*, „Yeni Şafak”, 29.12.2013, <https://www.yenisafak.com/yenisafakpazar/bu-topragin-evladiyim-tabi-ki-osmanliyi-yazacagim-598223> [14.06.2018].